

WOJCIECH ŚLESZYŃSKI

Kazimierz Konopka, *Reformy agrarne a mechanizm rozwoju społeczno-gospodarczego w Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1939)*, Białystok 2014, 238 stron

DOI: 10.15290/sp.2015.23.17

Wydana w 2014 r. nakładem Oficyny Wydawniczej Politechniki Białostockiej praca autorstwa Kazimierza Konopki składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, podsumowania i wniosków końcowych, streszczeń w języku polskim i angielskim, wykazu bibliografii, spisu tabel, map oraz wykazu skrótów. We wstępie autor stara się omówić cele pracy, problemy badawcze, główne i szczegółowe tezy, metodologię pracy oraz omawia jej konstrukcję. Już we wstępie widać mankamenty pracy. Zabrakło omówienia dotychczasowej literatury przedmiotu, a przecież to na niej w całości jest oparta rozprawa. Uderza także, nie do zaakceptowania w pracy dotyczącej zagadnień historycznych, całkowite zignorowanie podstawowego w tego typu badaniach źródła, jakim są materiały archiwalne. Oparcie się jedynie o akty prawne i opracowania już z założenia bardzo ogranicza wyniki badawcze. Na podstawie aktów prawnych można wnioskować o intencjach wnioskodawców, ale nie można prześledzić faktycznego ich oddziaływania. A przecież także takie było założenie w omawianej rozprawie, zawierającej w tytule aspekt „społeczno-gospodarczego rozwoju Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej”.

Trudno jest też nie zauważyć, iż recenzowana praca w wielu miejscach jest jedynie powiększoną wersją wydanej w 2010 r. książki *Mechanizm reform agrarnych w Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1939)*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2010, s. 142.

Zagadnienia zawarte w recenzowanej pracy obrazują tytuły poszczególnych rozdziałów: „Gospodarka polska w latach 1918–1939”, „Rola administracji w społeczno-gospodarczym rozwoju kraju”, „Reformy agrarne oraz ich wpływ na wzrost produkcji rolnej”, „Reformy agrarne jako warunek ożywienia gospodarki narodowej”, „Zasady wywłaszczania i parcelacji ziemi” oraz „Rozwój społeczno-gospodarczy kraju w układzie strategicznym”. W recen-

zowanym opracowaniu Autor podjął się omówienia trudnego i skomplikowanego pod względem nie tylko prawnym, ale głównie społeczno-politycznym w II Rzeczypospolitej zagadnienia, jakim była budząca olbrzymie emocje kwestia rolna. Jednym z jej kluczowych zagadnień była tytułowa w pracy reforma agrarna.

Niestety, już na wstępie omawianej rozprawy należy z wielką przykrością stwierdzić, iż Autor nie zdołał w pełni wykonać postawionego przed sobą zadania. Nie rozumie wielowątkowego problemu, jakim była kwestia rolna w II Rzeczypospolitej. Zupełnie inaczej to zagadnienie wyglądało w Wielkopolsce, a inaczej na ziemiach kresowych, gdzie znaczna część ludności zmuszona była w latach Wielkiej Wojny opuścić swoje domy i udać się do Rosji (tzw. bieżeństwo). Będzie to miało bezpośredni wpływ na późniejsze kwestie agrarne w dwudziestoleciu międzywojennym. Sytuacja materialna osób, które pozostały pod okupacją zwłaszcza w latach dwudziestych była znacznie lepsza od tych, którzy powracali dopiero z bieżeństwa. Autor zupełnie nie dostrzega wykorzystania kwestii „ziemie” w toczącej się grze politycznej. Niezadowolenie chłopów wykorzystywane było nie tylko przez partie ludowe, ale także przez ruch komunistyczny. Stałym elementem podburzania ludności wiejskiej przez działaczy komunistycznych była np. nieufność chłopów do komasacji. Nie można jednak tych procesów zrozumieć nie sięgając bezpośrednio do źródeł z okresu dwudziestolecia międzywojennego.

Wśród podstawowych błędów metodologiczno-warsztatowych wymienić należy przynajmniej kilka, najbardziej istotnych:

Niestety, wydaje się, iż Autor ma spore kłopoty z pełnym opanowaniem warsztatu naukowego. W pracy znajdują się całe strony tekstu, zawierające dużą liczbę danych, bez wskazania odnośników, z jakich opracowań zostały one zaczerpnięte. Mówiąc wprost – brakuje przypisów.

W wielu miejscach (np. s. 28, 46) Autor ogranicza się do wymienienia danych liczbowych czy procentowych, nie wyciągając wniosków, co faktycznie kryje się za tymi cyframi dla życia społecznego.

Wielkim błędem metodologicznym jest przedstawianie II Rzeczypospolitej jako jednego monolitu społeczno-politycznego, nie uwzględniając np. jej specyfiki narodowościowej. To, co mogło być w działaniach władz akceptowane przez osoby narodowości polskiej, w wielu przypadkach krytykowane było przez mniejszości.

W wielu miejscach powtarzane są te same zagadnienia; np. na stronach 24 i 30 dwa razy mowa jest o wojnie handlowej pomiędzy Niemcami a Polską i bojkocie polskiego węgla przez rynek niemiecki, a na stronach 116 i 121

powtarza się kwestię deklaracji reformy rolnej zapowiedzianej przez rząd powstańczy w 1863 r. Także w wielu innych miejscach są podobne, nic nowego niewnoszące do treści, powtórzenia.

Autor podkreśla (s. 29) fakt propagowania przez rząd polski, zwłaszcza w latach trzydziestych, akcji interwencyjnej w gospodarce, nie dostrzegając, iż była to część popularnej wówczas na świecie myśli nacjonalistycznej w gospodarce (np. prace: *Europa Środkowo-Wschodnia i Ameryka Południowa 1918–1939. Szkice o nacjonalizmie europejskim*, red. F. Szlajfer, Warszawa 1992; H. Szlajfer, *Droga na skróty. Nacjonalizm gospodarczy w Ameryce Łacińskiej i Europie Środkowo-Wschodniej w epoce pierwszej globalizacji. Kategoria, analizy, kontekst porównawczy*, Warszawa 2005).

Należałoby również w większym stopniu w pracy uwzględnić wspomniany już wcześniej, złożony, terytorialny charakter II Rzeczypospolitej. Samo wymienianie długości linii kolejowych czy dróg (s. 57, 59) w całym państwie, nie uwzględniając specyfiki lokalnej, w praktyce nic nie daje. Były bowiem obszary państwa dobrze pod tym względem rozwinięte i całkowicie zacofane, co w dużym stopniu wpływało także na możliwości utowarowienia lokalnej produkcji rolnej. Tego typu sposobu patrzenia na problemy II Rzeczypospolitej wyraźnie brakuje w pracy dr. Kazimierza Konopki.

Przy opisie znaczenia administracji autor całkowicie pominął struktury terenowe, takie jak urzędy wojewódzkie czy starostwa. A w dwudziestoleciu międzywojennym w kwestiach rolniczych odgrywały one bardzo ważną rolę.

Brakuje też ścisłości w konstruowaniu wniosków. Z jednej strony, Autor podkreśla duży ucisk podatkowy (s. 73), a z drugiej (s. 69) pokazuje, iż na tle innych państw europejskich tamtego okresu obciążenia podatkowe w Polsce nie były jednak wysokie. Takich przykładów nieścisłości w pracy jest znacznie więcej.

Opisując rolę Funduszu Pracy (s. 76–77) przy organizacji robót publicznych, Autor pomija całkowicie społeczne znaczenie podejmowanych działań. W wielu przypadkach to nie tylko faktyczna pomoc (prace publiczne czy np. dożywianie dzieci w trudnych okresach) była celem nadrzędnym, a efekty w życiu politycznym i społecznym, jakie tego typu akcje niosły za sobą. Poprzez podejmowanie tych akcji rządzący liczyli przede wszystkim na rozładowanie istniejących napięć społecznych.

Trudno jest czasami zrozumieć, na podstawie jakich opracowań czy danych Autor opiera swoje wnioski; np. pokazując jedynie wzrost liczby mieszkańców w miastach twierdzi, iż powodowało to wzrost problemów w zaopa-

trzeniu miast w artykuły rolno-spożywcze (s. 107). Z moich doświadczeń badawczych nie wynika, aby były znaczące kłopoty z aprowizacją w miastach w dwudziestoleciu międzywojennym.

W pracy dużo jest uproszczeń, a nawet banałów, które nie powinny mieć miejsca w rozprawie mającej spełniać wymogi pracy naukowej. Jak bowiem odnieść się do stwierdzenia opisującego sytuację I Rzeczypospolitej w XVII i XVIII w., mówiącego, iż „Poszczególni królowie, jak i rządzące elity, cały swój zmysł organizacyjny i działalność państwową, musieli skierować na zabezpieczenie nienaruszalności granic państwa” (s. 112). Jeżeliby tak faktycznie było, to nie doszłoby do rozbiorów Rzeczypospolitej.

Uproszczeniem opartym na „starej” literaturze przedmiotu jest stwierdzenie o jednoznacznej niszczycielskiej roli Wielkiej Wojny w przypadku rolnictwa (s. 117–118). Oczywiście tak było generalnie, ale były też obszary rolnicze, np. ziemie dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdzie osoby, które nie udały się na tzw. bieżęństwo bardzo zyskały na dostawach dla armii niemieckiej. Ich sytuacja stała się dramatyczna dopiero w latach 1919–1920, w czasie trwającego konfliktu polsko-bolszewickiego.

Nie do końca dobrze interpretowany jest wzrost liczby dni pańszczyzny pod koniec XVIII w. Fakt obowiązku odrabiania przez gospodarstwo 12 dni pańszczyzny w tygodniu (s. 119), świadczy o dużych obciążeniach (zgoda), ale też i o sile tego gospodarstwa, które mogło sobie pozwolić na dodatkowych parobków zajmujących się tylko odpracowywaniem pańszczyzny.

Mało precyzyjny jest podpis mapy z czasów I Rzeczypospolitej XV–XVIII w. (s. 151). Mowa jest tu o państwie polskim, w rozprawie naukowej winien być zastosowany bardziej precyzyjny język. Mowa winna być tu o ziemiach Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, bo taka była wówczas oficjalna nazwa.

Zupełnie niezrozumiały jest kontekst wymiany nazwisk polityków (s. 156). Brakuje też stosownej precyzji. Józef Stalin był sekretarzem generalnym KPZR, ale dopiero w ostatnim roku swego życia, wcześniej partia nosiła nazwę Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). Zmiana nazwy nastąpiła w 1952 r.

Powyższe uwagi niestety są tylko wybranymi przykładami. Zasadniczą słabością pracy jest całkowite pominięcie bazy źródłowej, jaką są materiały przechowywane w archiwach zarówno polskich, jak i zagranicznych. Praca pozbawiona jest głębszej analizy badawczej. Z przykrością należy stwierdzić, iż ma ona charakter skryptu, a nie opracowania naukowego. Autor nie do końca poradził sobie z historyczną tematyką omawianego zagadnienia.

Wyraźnie brakuje wiedzy o złożonym i skomplikowanym tworze społeczno-politycznym, jakim była II Rzeczypospolita.

Wojciech Śleszyński, dr hab., pracuje w Instytucie Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku. Zainteresowania badawcze: dzieje pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego w XX i XXI w., stosunki międzynarodowe, kwestia bezpieczeństwa, mniejszości narodowe, konflikty etniczne, relacje państwo – obywatel. Wykorzystywanie i popularyzowanie materiałów archiwalnych przechowywanych w zbiorach na terenie Białorusi i Litwy.

e-mail: wsleszynski@poczta.onet.pl